

Úrad vlády Slovenskej republiky
Úrad splnomocnenca vlády Slovenskej republiky
pre rozvoj občianskej spoločnosti

Od krízy dôvery k otvorenému vládnutiu

Správa z konferencie

5. – 6. marca 2012, Hotel Bôrik, Bratislava

Obsah správy

PROGRAM KONFERENCIE	4
PONDELOK, 5. MARCA 2012.....	4
UTOROK, 6. MARCA 2012	5
OTVORENÉ VLÁDNUTIE AKO ŠTANDARD VLÁDNUTIA V BUDÚCNOSTI.....	6
AKČNÝ PLÁN INICIATÍVY PRE OTVORENÉ VLÁDNUTIE NA SLOVENSKU.....	6
OTVORENÉ DÁTA – NOVÝ SPÔSOB MYSLENIA V ZDIELANÍ INFORMÁCIÍ.....	7
PARTICIPÁCIA OBČANOV NA SPRÁVE VECÍ VEREJNÝCH (NA TVORBE A IMPLEMENTÁCII VEREJNÝCH POLITÍK)	11
MÉDIÁ AKO STRÁŽCOVIA TRANSPARENTNOSTI	13
NOVÉ ALEBO LEPŠIE SLUŽBY AKO PRODUKT OTVORENÉHO VLÁDNUTIA	15
KONCEPCIA ROZVOJA OBČIANSKEJ SPOLOČNOSTI NA SLOVENSKU	18
VÝZVY ROZVOJA OBČIANSKEJ SPOLOČNOSTI NA SLOVENSKU	18
AKO SÚ MNO PRIPRAVENÉ REAGOVAŤ NA VÝZVY SÚČASNOSTI, AKÚ ÚLOHU MAJÚ ZOHRÁVAŤ AKTÍVNI OBČANIA A ČO SÚ ĎALŠIE ZÁSADNÉ TÉMY POČAS EKONOMICKEJ KRÍZY?	23

ÚVODNÁ POZNÁMKA

Správa z konferencie **Od krízy dôvery k otvorenému vládnutiu** obsahuje prehľad diania a sumarizuje zozbierané materiály a zachytené diskusie počas konferencie. Odvoláva sa na existujúce nahrávky častí konferencie, ktoré sú k dispozícii na nahliadnutie.

TÍM FACILITÁTOROV A ZAPISOVATEĽOV PDCS:

Dušan Ondrušek, Zora Paulíniová, Peter Guštafík, Braňo Tichý, Ján Mihálik

ASISTENCIA:

Hana Zemanová

FOTOGRAFIE:

Braňo Tichý, Hana Zemanová

PROGRAM KONFERENCIE

PONDELOK, 5. MARCA 2012

9:30 - 10:30	Registrácia účastníkov			
10:30 - 11:30	Otvorené vládnutie ako štandard vládnutia v budúcnosti <i>Panel I.</i> Moderátor: Martin Bútora <ul style="list-style-type: none"> • Iveta Radičová, predsedníčka vlády SR • Neelie Kroes, komisárka EÚ pre digitálnu agendu 			
11:30 - 12:30	<i>Panel II.</i> Moderátor Martin Bútora <ul style="list-style-type: none"> • Theodore Sedgwick, veľvyslanec USA • Susannah Montgomery, veľvyslankyňa VB • Andrew Stott, člen Rady pre transparentnosť Veľkej Británie a prvý riaditeľ oddelenia transparentnosti digitálnej komunikácie Kabinetu VB • Filip Vagač, splnomocnenec vlády SR pre rozvoj občianskej spoločnosti 			
12:30 - 14:00	Obed			
14:00-15:30	Akčný plán Iniciatívy pre otvorené vládnutie na Slovensku Moderátor: Dušan Ondrušek, PDCS <ul style="list-style-type: none"> • Viktor Nižňanský, vedúci Úradu vlády SR • Mária Kolíková, štátna tajomníčka Ministerstva spravodlivosti SR • Zuzana Poláčková, Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR • Rastislav Rybanič, Ministerstvo životného prostredia SR • Peter Markovič, tajomník ministerskej rady a poslanec Národnej rady SR 			
15:30 - 16:00	Prestávka			
16:00 - 17:30	4 paralelné workshopy			
	Workshop I: Otvorené dáta – Nový spôsob myslenia v zdieľaní informácií Moderátor: Peter Gušťařík <ul style="list-style-type: none"> ▪ Marcus M. Dapp, The Open Knowledge Foundation, DE ▪ Peter Kunder, Aliancia Fair-play ▪ Ľubor Illek, Spoločnosť pre otvorené informačné technológie 	Workshop II: Participácia občanov na správe vecí verejných (na tvorbe a implementácii verejných politik , E-petície) Moderátorka: Zora Pauliniová <ul style="list-style-type: none"> ▪ Roman Haken Centrum pro komunitní práci, ČR ▪ Karolína Miková, Úrad splnomocnenca vlády SR pre rozvoj občianskej spoločnosti 	Workshop III : Médiá ako strážcovia transparentnosti Moderátor: Dušan Ondrušek <ul style="list-style-type: none"> ▪ Gabriel Šípoš, Transparency International Slovensko ▪ Marián Leško, komentátor 	Workshop IV: Nové alebo lepšie služby ako produkt otvoreného vládnutia Moderátor: Braňo Tichý <ul style="list-style-type: none"> ▪ Jamal Al-Mussawi, Veľvyslanectvo USA ▪ Andrew Stott, člen Rady pre transparentnosť VB ▪ Zuzana Wienk, Aliancia Fair-play

18:00	Recepcia spojená s kultúrny programom <ul style="list-style-type: none"> • Theodore Sedgwick, Veľvyslanec USA • Marília Sardenberg Zelner Gonçalves, Veľvyslankyňa Brazílie zastúpená Luiz Francisco Pandia Braconnotom
-------	---

UTOROK, 6. MARCA 2012

9:00 - 9:20	Koncepcia rozvoja občianskej spoločnosti na Slovensku <ul style="list-style-type: none"> • Filip Vagač, splnomocnenec vlády SR pre rozvoj občianskej spoločnosti 		
9:20 - 10:30	<i>Výzvy rozvoja občianskej spoločnosti na Slovensku</i> Moderátor: Dušan Ondrušek, PDCS <ul style="list-style-type: none"> • Martin Bútor, Inštitút pre verejné otázky • Boris Strečanský, Centrum pre filantropiu • Martin Potůček, Centrum pro sociální a ekonomické strategie 		
10:30 - 11:00	- Prestávka		
11:00 - 12:30	- <i>Ako sú MNO pripravené reagovať na výzvy súčasnosti, akú úlohu majú zohrávať aktívni občania a čo sú ďalšie zásadné témy počas ekonomickej krízy?</i> Metóda World Café		
	Ako zlepšiť poskytovanie služby spoluprácu MNO a štátu?	Ako povzbudzovať aktívnych občanov a otvorené vládnutie? Ako stimulovať verejnú diskusiu v spoločnosti?	Ako to robiť úplne inak?
12:30 - 13:30	- Diskusia v pléne Moderátor: Dušan Ondrušek, PDCS		
13:30	Obed		

OTVORENÉ VLÁDNUTIE AKO ŠTANDARD VLÁDNUTIA V BUDÚCNOSTI

Cieľom konferencie bolo predstaviť Akčný plán Iniciatívy pre otvorené Slovensko, ktorý je záväzkom vyplývajúcim z Iniciatívy Partnerstvo pre otvorené vládnutie (Open Government Partnership). Slovenská republika k tejto iniciatíve pristúpila v septembri minulého roka. Vláda sa pridaním k Partnerstvu pre otvorené vládnutie zaviazala otvárať verejnú správu občanom s dôrazom na zmenu kultúry v politike, transparentnosť a odstránenie korupcie.

V prvom paneli vystúpila predsedníčka vlády SR Iveta Radičová a komisárka EÚ pre digitálnu agendu Neelie Kroesová. Z vystúpenia predsedníčky vlády existuje videozáznam priložený v elektronickej podobe.

V druhom paneli vystúpili Theodore Sedgwick, veľvyslanec USA, Susannah Montgomery, veľvyslankyňa VB, Andrew Stott, člen Rady pre transparentnosť Veľkej Británie a prvý riaditeľ oddelenia transparentnosti a digitálnej komunikácie Kabinetu Veľkej Británie a Filip Vagač, splnomocnenec vlády SR pre rozvoj občianskej spoločnosti.

AKČNÝ PLÁN INICIATÍVY PRE OTVORENÉ VLÁDNUTIE NA SLOVENSKU

Úvodná panelová diskusia bola zameraná na prezentáciu realizovaných opatrení, ktoré zvyšujú otvorenosť a transparentnosť vládnutia (ako bolo napríklad prijatie zákona, podľa ktorého zmluvy uzavreté vo verejnej správe nenadobudnú účinnosť, kým nie sú zverejnené v Centrálnom registri zmlúv¹, ale aj aktivity Ministerstva spravodlivosti SR pri príprave série legislatívnych návrhov, pri ktorých boli do prípravy zapojení zástupcovia mimovládnych organizácií) ako aj plánovaných aktivít jednotlivých rezortov v rámci Akčného plánu Iniciatívy pre otvorené vládnutie (ako napr. zriadenie a spustenie portálu otvorených dát data.gov.sk, tvorba štyroch konkrétnych verejných politík – stratégií s využitím rôznych modelov a nástrojov spoločnej diskusie zástupcov zainteresovaných aktérov², expertov a občanov, či spustenie elektronických hromadných žiadostí). V úvodnom paneli vystúpili:

- Viktor Nižňanský, vedúci Úradu vlády SR
- Mária Kolíková, štátna tajomníčka Ministerstva spravodlivosti SR

¹ Niektoré orgány verejnej správy, napr. samosprávy alebo ich príspevkové inštitúcie, majú povinnosť zverejňovať zmluvy na vlastných stránkach, nie na Centrálnom registri zmlúv.

² Rôzne modely zapájania zainteresovaných aktérov a verejnosť do tvorby verejných politík sú spracované napr. v J. Gastil & P. Levine (Eds.) (2005), *The deliberative democracy handbook: Strategies for effective civic engagement in the twenty-first century*. San Francisco: Jossey-Bass, alebo v publikácii OECD (2001), *Citizens as partners: Information, consultation, and public participation in policy-making*.

- Zuzana Poláčková, Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR
- Rastislav Rybanič, Ministerstvo životného prostredia SR
- Peter Markovič, tajomník ministerskej rady a poslanec Národnej rady SR

Nasledovali štyri paralelné workshopy, ktoré otvorili priestor pre všetkých účastníkov konferencie diskutovať o štyroch témach:

Workshop I:

Otvorené dáta – Nový spôsob myslenia v zdieľaní informácií

Workshop II:

Participácia občanov na správe vecí verejných (na tvorbe a implementácii verejných politík, E-petície)

Workshop III :

Médiá ako strážcovia transparentnosti

Workshop IV:

Nové alebo lepšie služby ako produkt otvoreného vládnutia

OTVORENÉ DÁTA – NOVÝ SPÔSOB MYSLENIA V ZDIEĽANÍ INFORMÁCIÍ

Diskusiu otvorili príspevky troch odborníkov:

- Marcus M. Dapp, The Open Knowledge Foundation, DE
- Peter Kunder, Aliancia Fair-play
- Ľubor Illek, Spoločnosť pre otvorené informačné technológie

Marcus M. Dapp odprezentoval možnosti využitia otvorených dát (prezentácia priložená elektronicky). Upozornil na široké využitie dát zverejnených vo vhodnej a technicky dostupnej forme. Uviedol niekoľko príkladov zo zahraničia.

Pri uvažovaní o otvorených dátach je potrebné rozlišovať medzi dátami, ktoré štát už má a sprístupní ich a dátami, ktoré sú verejne prístupné, ale vznikli crowdsourcingom (decentralizovane, v komunitách na internete, na základe spolupráce nadšencov/občanov – podľa vzoru Wikipedie). Diskusia sa zamerala podľa témy konferencie na prvý typ (štátom sprístupnené dáta).

Otázka: Je v poriadku/etické pre neziskové organizácie žiadať od štátu financovanie na ďalšie spracovanie/využitie otvorených dát sprístupnených štátom?

Odpoveď p. Dapp: Možno je potrebné rozlíšiť dva prípady: 1) Ak s otvorenými dátami vytvoríte niečo nové, jedinečné, otázka je, či je to rola vlády také niečo financovať. Dokonca je možné, že s dátami robíte veci, ktoré sa vláde nepáčia – v takom prípade by bolo zvláštne žiadať od nej na to peniaze; 2) Z dlhodobého hľadiska možno tretí sektor začne ponúkať služby, ktoré doteraz ponúkal

štát, ale efektívnejšie. V takom prípade nie je žiadny problém v tom, aby to zaplatila vláda, pretože celkovo budú náklady nižšie.

Odpoveď p. Illek: Pri otvorených dátach by nemalo organizáciu zaujímať, kto bude s dátami pracovať, ale štandardne vidno situácie, keď takáto organizácia pripraví výzvu a pozve ľudí naprogramovať aplikácie a dokonca stanoví odmenu pre najlepšiu aplikáciu. Ak štát dá k dispozícii údaje, dajú sa ďalej spracovať, publikovať ako surové dáta, vypracovať na ich základe vizualizácie a jedna z tých pridaných hodnôt je, že ľudia sami dopĺňajú nové dáta. Vo výsledku môžu vzniknúť zmiešané dáta, pri ktorých sa nedá povedať, odkiaľ ktoré dáta prišli.

Peter Kunder z Aliancie Fair-play predstavil prácu a skúsenosti tejto organizácie so zbieraním a spracovaním dát. Aliancia Fair-play už 10 rokov zbiera dáta a viac alebo menej ich ponúka ďalej. V istom zmysle túto činnosť „data store“ robí aj preto, že ju nerobí štát. Na základe zákona o slobodnom prístupe k informáciám získavali obrovské množstvá dát, ktoré potom zverejňovali v dobre spracovateľnej forme na svojej webovej stránke.

P. Kundera zaujali najmä dve veci: neochota štátu vzdávať sa týchto údajov – v mnohých prípadoch museli absolvovať súdne spory, kým sa dostali k veľmi prirodzeným, normálnym dátam. Je pravda, že v posledných rokoch žiadne takéto zásadné spory riešiť nemuseli. Druhé – a podstatne prekvapivejšie – bolo poznanie, ktoré dáta štátna správa vôbec nemá (resp. vôbec nemá v použiteľnej forme). Napríklad v roku 2002 s prekvapením zistil, že niektoré štátne orgány viedli účtovníctvo ručne (napr. evidencia faktúr). Niektoré údaje sú síce v počítačových systémoch/databázach, ale pracovníci, ktorí s nimi robia, z nich nevedia pripraviť výstupy.

Svoju databázu vytvorili bez toho, aby na to získali akékoľvek štátne zdroje. Keby takúto činnosť robil štát, mohli by využiť obrovské množstvo zdrojov na inú činnosť.

Je podstatne jednoduchšie získať zdroje na súkromnú aplikáciu, pretože taká žiadosť o podporu sa dá vysvetliť a cieľiť (napr. aplikácia pre vodičkarov). Oveľa ťažšie je presvedčiť mesto, aby zverejnilo napr. v akom stave má prechody pre chodcov atď. Ľuďom mnohokrát nenapadne, že z týchto dát sa dajú urobiť aplikácie. Mnohokrát si človek uvedomí, čo by sa s tými dátami dalo urobiť, až keď ich vidí.

P. Kunder sa dotkol ešte témy korupcie. Peniaze sa pri korupcii dajú získať z verejného sektora dvomi spôsobmi:

- 1) buď verejný sektor príliš draho nakúpi, alebo
- 2) verejný sektor príliš lacno predá.

Existuje však ešte jeden zdroj korupcie, ktorý je podstatne ťažšie uchopiteľný: nákup nepotrebných vecí za skutočné, spravodlivé ceny. Peniaze sú však „vyhodené do vzduchu“, pretože nikomu dotýčný produkt netreba. To však nie je ľahké dokázať – jednoducho nemáme dostatok informácií na kvalifikovaný názor.

Na sprístupňovaní otvorených dát vníma ako dôležité to, že verejnosť bude vedieť, aké dáta vlastne štát má. A druhá vec je, že ľudia potom môžu robiť kvalifikovanú oponentúru k tomu, čo štát robí. Dva konkrétne prípady z nedávnej minulosti zahŕňali prenájom budovy pre daňový úrad v Košiciach (v tomto prípade Daňová správa veľmi otvorene poskytla informácie, ale bolo zrejmé, že rozhodovala

o miliónoch eur bez toho, aby mala vstupné čísla, napr. o cenách prenájmu a rekonštrukcií). Druhý prípad je zmluva s Microsoftom, kde ani štát nevie, ktorý softvér ktoré rezorty používajú.

Jedna zo silných funkcií zverejňovania dát je možnosť pomáhať partnersky štátnej správe prehodnocovať určité postupy, aby sa dosiahla väčšia efektívnosť. Štátna správa žiaľ niekedy až príliš citlivo vníma upozornenia na nehospodárne míňanie peňazí. Bolo by lepšie, ak by sa so štátnou správou dalo aj o týchto veciach veľmi vecne rozprávať.

Mnohokrát ani nie je problém, že by štát nezverejňoval dáta, ktoré má. Mnohým projektom by však výrazne pomohlo, keby ich zverejňoval dobre. Štátna správa často nerozumie prečo je dôležité, aby dáta boli dobre strojovo prístupné – aby ich mohla spracovať iná počítačová aplikácia (a nielen aby k nim mal prístup individuálny používateľ). Príkladom je zverejňovanie zmlúv. Problém je, že v centrálnom registri zmlúv pribúda 500 zmlúv denne, ktoré človek nemá šancu čítať. Len v poslednej dobe je možné požiadať o prístup. Bol veľký problém vysvetliť IT odborníkom, že my tie dáta potrebujeme vo formáte, ktorý je prístupný pre počítač na predspracovanie a selekciu.

V tretej prezentácii **Lubor Illek** priblížil pozadie projektu webovej stránky *data.gov.sk* (prezentácia priložená elektronicky). Pri „Open data“ téme nepostupovali štandardným biznis spôsobom. Webová stránka *data.gov.sk* nevznikla s veľkým rozpočtom na základe nejakej štúdie realizovateľnosti. Je obsahovo malá a bola vypracovaná rýchlo a lacno. Pán Illek ako človek z IT firiem prejavil, že cíti istú zodpovednosť IT odborníkov za to, že údaje sú ťažko dostupné. Aj IT firmy poskytujúce služby verejným inštitúciám by sa mali viac snažiť dostať dáta do podoby, v ktorej je možné ich sprístupniť.

V nasledujúcej diskusii sa účastníci a účastníčky obracali aj na riaditeľa Odboru informatiky a elektronických služieb Úradu vlády SR (ktorý zabezpečuje prevádzku portálu *data.gov.sk*) pána Mikolášika.

Otázka: Aký je zámer s portálom *data.gov.sk*? Budú tam údaje pridávať inštitúcie sami za seba alebo ich bude zhromažďovať Úrad vlády?

Odpoveď p. Mikolášika: Portál je zatiaľ (do apríla 2012) len v pilotnej prevádzke, kedy prebieha skúška funkcionality. Potom budú zaviazané vládne rezorty, aby poskytli data sety. Doposiaľ sprístupnené data sety sú určené na strojové spracovanie.

Ľ. Illek by privítal, keby na tomto portáli bolo možné priamo hodnotiť kvalitu dát.

Pán Mikolášik uviedol, že samotný portál využíva softvér Open Knowledge Foundation, zatiaľ dokonca bez lokalizácie. Zámerom bolo softvér nainštalovať a naučiť sa s ním pracovať. Okrem samotnej lokalizácie bude ďalším krokom vyhlásenie verejného obstarávania na podporu pre tento portál, aby ho niekto zastrešil a udržiaval v chode.

Otázka pre Ľ. Illeka: So získavaním dátových zdrojov sú samozrejme spojené náklady. To je jedna z častých pripomienok zo strany verejnej správy.

Odpoveď Ľ. Illeka: Otázka znie, či majú byť dáta zadarmo a či sa vôbec oplatí investovať do ich zhromaždenia a zverejnenia. To, že u nás sú napr. výpisy z obchodného registra či katastra nehnuteľností zadarmo neznamena, že v zahraničí sa s nimi neobchoduje. Podľa neho je nákladnejšie prevádzkovať napr. *katasterportal.sk* v užívateľsky príjemnom tvare ako sprístupniť samotné dáta.

Dodatočné náklady totiž vznikajú vývojom a spravovaním tej webovej aplikácie a aj používateľský prístup niečo stojí (z hľadiska prenosu údajov). Podľa jeho názoru open data prístup je ešte lacnejší.

Otázka, či majú byť všetky štátne dáta zadarmo je skôr filozofická – otázka by mala zmysel pre konkrétne dáta. Ani na európskej úrovni nedošlo k zhode na tom, že všetky takéto údaje by mali byť prístupné zadarmo a možno to v tejto chvíli ani nie je potrebné. Nevie sa totiž ani to, aké dáta kde sú. Ako jeden z príkladov informácií, ktoré sa dobre predávajú sú napr. údaje o predpovedi počasia. Tieto údaje vznikajú len preto, aby sa niekde predali. Netreba preto riešiť paušálne otázku, či všetko zadarmo, ale treba riešiť veci postupne tak, ako budú prichádzať. Okrem situácií, keď zákon hovorí o predaji údajov by mala platiť aktuálna legislatíva, ktorá hovorí, že dáta majú byť sprístupnené.

P. Kunder zareagoval: Ak inštitúcia predáva dáta a pomáha si tak vo svojom financovaní, určitým spôsobom tak dochádza k monopolizácii. Taká inštitúcia často nepredáva len surové dáta, ale vyvíja aj aplikácie. Pre neho je otázne, či by štát vôbec mal ísť do vývoja aplikácií. Častokrát aj rozhodnutia o malých sumách vyvolávajú obrovské transakčné náklady (napr. preto, že treba vypracovať projekt), ktoré nie sú priaznivé v porovnaní s mimovládnyimi či komerčnými organizáciami. Otázka je, či by podobnú alebo lepšiu aplikáciu nedokázal vyvinúť niekto s nižšími nákladmi. V súčasnosti je však pred nami iná úloha: zistiť, aké údaje štát má a v akom sú stave.

Ľ. Illek: Jedna z tém spomenutých p. Dappom bola otázka licencií. Zatiaľ na Slovensku pri žiadnych dátach nevidel skutočnú licenciu – licenciu v zmysle právneho dokumentu vyjasňujúceho, čo sa s dátami môže a čo nemôže robiť. Už boli situácie, keď táto nevyjasnenosť spôsobovala problémy a nevie, aké sú plány na jej riešenie. Dnešný autorský zákon neumožňuje také licencie, aké otvorené dáta predpokladajú. Niektoré štátne inštitúcie odmietajú dáta dať, pretože tvrdia, že nemajú licenciu, ktorú by k nim mohli pridať (napríklad Ministerstvo školstva). Na internete však je množstvo diel vytvorených bežnými užívateľmi, pri ktorých je bežne povolené to, čo náš autorský zákon nepovoľuje, teda že autor dá druhým viac možností. Avšak pri otvorených dátach od verejnej správy tento problém nastáva.

P. Kunder prejavil v tejto veci optimizmus. Myslí si, že nie je udržateľná koncepcia, ktorá de facto zakazuje urobiť niečo pre dobro všetkých a vzdať sa prospechu z toho.

Z publika zaznel komentár k téme dopadu zverejňovania dát na ekonomický rast: podľa analýzy Ministerstva financií samotné zverejňovanie údajov (napr. zmlúv) vedie k zníženiu nákladov asi o 30%. Ide o obrovskú úsporu, pretože už nie je možné ďalej rátať s tým, že nikto nevie o nehospodárnej či „fiktívnej“ zmluve.

Ľ. Illek uviedol, že ak sú k dispozícii dáta, zvyšuje to flexibilitu – človek sa vie lepšie rozhodovať napr. vo svojom podnikaní (keď má viac údajov k dispozícii, vie to robiť lepšie). Druhá vec je, že zverejnenie dát vytvára nové príležitosti.

PARTICIPÁCIA OBČANOV NA SPRÁVE VECÍ VEREJNÝCH (NA TVORBE A IMPLEMENTÁCII VEREJNÝCH POLITÍK)

Workshop sa uskutočnil ako stretnutie s úvodnými prezentáciami **Romana Hakena**, z Centra pro komunitní práci a **Karolíny Mikovej** z Úradu splnomocnenca vlády SR pre rozvoj občianskej spoločnosti a s následnou diskusiou v malých skupinách.

Základné otázky v diskusii boli: *S akými fungujúcimi príkladmi zapojenia verejnosti ste sa osobne stretli? Čo boli príčiny, že to fungovalo?*

Roman Haken predstavil účastníkom základné východiská a princípy participácie v jednoduchej, zrozumiteľnej forme s premietnutím vlastných skúseností z participačných procesov. Karolína Miková prezentovala koncept deliberácie (zdôvodňujúcej diskusie) a deliberačných aktivít na príklade deliberačných procesov v rámci ECC 2007, 2009 (Konzultácie s občanmi Európy) a na príklade diskusie o reforme zdravotníctva formou deliberácie v Kanade.

V komentároch vystúpila doc. Malíková s tézou o tom, že náš občan nie je proaktívny, ale reaktívny, čo na Slovensku podstatne limituje možnosť vťahovať ľudí do participatívnych procesov – toto tvrdenie sa však nestretlo so súhlasom skupiny.

Účastníci v skupinkách diskutovali o svojich skúsenostiach a pozitívnych príkladoch z participácie. Alžbeta Mračková z Centra dobrovoľníctva hovorila o svojej skúsenosti so zapojením ľudí do vytvárania koncepcie na národnej úrovni, objavil sa príklad, keď Úrad vlády inicioval stretnutie ľudí, venujúcich sa práci s drogovou závislosťou, zamerané na vytvorenie štandardov práce v tejto oblasti. Hoci nakoniec neboli štandardy prijaté, ich formulácia a zapojenie ľudí viedli k tomu, že sa dodnes neformálne používajú.

Vladimír Sendrei predstavil skúsenosti z fungovania Rómskeho poradného orgánu, ktorý na jednej strane aktivizuje Rómov, na druhej strane prináša ich podnety a pripomienky k miestnej samospráve (Poltár, Gemer).

Pani Záhoranová z Ministerstva životného prostredia prezentovala ako pozitívny príklad legislatívny proces prípravy Zákona o odpadoch, kde prišlo skoro 2000 pripomienok; ako negatívny príklad prípravu Stratégie trvaloudržateľného rozvoja, kde sa na prvom stretnutí zúčastnilo okolo 200 ľudí s rôznorodými názormi, z ktorých niektorí sami nevedeli, prečo sú súčasťou procesu. Diskusia bola možná až neskôr, keď sa vytvorili pracovné tímy odborníkov.

Karolína Miková pripomenula, že pripomienkovanie hotového zákona nemožno považovať za deliberačný proces a že dobré nastavenie dlhodobých procesov s veľkým množstvom zapojených účastníkov je nutnou podmienkou, potrebnou na to, aby procesy dopadli dobre.

V diskusii účastníci uvádzali skúsenosti najmä z miestnej úrovne, kde hýbateľmi a iniciátormi procesov boli najmä miestne mimovládne organizácie, nie samospráva; dobré príklady uvádzali aj v oblasti zapojenia detí a mládeže, či v environmentálnej problematike. Ak sa udiali procesy na národnej úrovni participatívnym spôsobom, často to bolo len preto, že zadávateľ (európske inštitúcie) definovali ako nutnú podmienku participáciu.

Uvedené pozitívne príklady, ktoré sa realizovali participatívnym spôsobom:

- Akčný plán starostlivosti o deti a mládež (luventa)
- Zákon o civilnej službe a profesionalizácii armády (Občianske OKO)
- Revitalizácia obce Hažín cez projekt „Kraj, kde ľudia žijú radi“ (občianske združenie Medzi riekami, 2010), úprava verejných priestorov v 5 obciach
- „Park hrania a oddychu“, Modra 2011 (Nadácia Revia)
- Územný plán Košíc
- Rómsky poradný orgán – Kokava nad Rimavicou

MÉDIÁ AKO STRÁŽCOVIA TRANSPARENTNOSTI

V rámci workshopu na úvod zazneli dve prezentácie: **Gabriela Šípoša** z Transparency International Slovensko a prezentáciu komentátora a publicistu **Mariána Leška**.

Gabriel Šípoš predstavil príklady, kde médiá používajú aplikácie, ktoré referujú o prejavocho otvoreného vládnutia, a tak umožňujú občanom vidieť ako funguje ich vláda. Príklad z USA – LA Times v Kalifornii pozbieral dennú informáciu na základe dát z polície o tom, aké zločiny sa kde stali. Dáta premietol na interaktívnu mapu, vizualizácie umožňujú podať prehľad o kriminalite za posledný týždeň. Je to prítlačlivé pre občanov kvôli tomu, že občania majú informáciu o miere kriminality v štvrti a tiež o fungovaní polície v príslušnej mestskej časti. Podobným spôsobom sú zobrazené školy (ich dostupnosť a kvalita). Náš štatistický úrad by mohol podobne poskytnúť dáta v jednoduchej forme, nie je to až tak drahá záležitosť.

Guardian v UK vzal dáta z Ministerstva školstva, keďže vo Veľkej Británii bola diskusia o tom, či súkromné a verejné školy plnia to, čo majú. Občania majú k dispozícii údaje o dotáciách školám a o kvalite týchto škôl, o ich výsledkoch, žiakoch apod.

Takéto aplikácie umožňujú lepšie sa rozhodovať, ukazujú, aký vplyv majú politiky, vláda má možnosť vidieť výsledky svojej politiky. Údaje sa dajú zobrazíť aj pre vašu obec, viete takto argumentovať oveľa silnejšie. V Čechách je veľmi pekná aplikácia – do máp dali všetky podniky, kde sú hracie automaty. Zistili, že veľa automatov porušuje vzdialenosť od škôl – je ich oveľa viac, než ako tvrdila vláda.

V našich médiách je práca so štatistikami zatiaľ zaznávaná a novinári sú v systematickej práci s dátami dosť slabí. Dá sa síce spoliehať na mimovládne organizácie, ale médiá by mali byť schopné sami si skontrolovať, čo ich zaujíma. Zatiaľ sú na tom kapacitne médiá zle. Neziskovky by radi prevádzkovali formáty, ktoré robia analýzu verejných dát – pokiaľ by vláda zverejnila dáta v použiteľnej forme, verejné inštitúcie nemusia vytvárať nové aplikácie, neziskovky sú schopné spracovať dáta do užívateľsky prístupnej aplikácie. Na túto činnosť by sa v tom prípade mohli nájsť verejné zdroje. Najdrahšou časťou práce je usporiadanie a čistenie dát od neprofesionálne uložených súborov. (Niekedy sa zadávateľa, ktorí reportovali o dátach z verejných inštitúcií, pomýlil aj o niekoľko núl).

Martin Bútoro navrhol, či by nebolo vhodné mať nejakú funkciu verejného posudzovateľa (akúsi ombudsmanskú pozíciu pre dáta). Gabriel Šípoš odpovedal, že najväčším problémom je zabezpečiť štandardizáciu dát, aby verejné inštitúcie poskytovali dáta v správnych a rovnakých formátoch. Jedni poskytujú dáta vo Worde, iní v tabuľke, v obrázkoch a dokonca len v papieroch, musí sa to nanovo skenovať. Chýba inštitúcia, ktorá by zabezpečovala a kontrolovala práve toto.

Marián Leško začal všeobecnejším pozorovaním. Situácia sa na Slovensku za posledných 30 rokov mení „...ja si pamätám ešte aj takú vládu, ktorá prijala prvý zákon, kde svoju kompetenciu privatizovať previedla na Fond národného majetku, aby nikto nemal nárok dozvedieť sa ako sa privatizuje na Slovensku. Za 4 roky dokázala sprivatizovať majetky v účtovnej hodnote 120 miliárd a dostala za to do štátnej pokladne sumu cez 3 miliardy. To boli časy, keď hovorca FNM na konkrétnu otázku o privatizácii novinárovi odpovedal – a von... V roku 1994 to bola veľmi nevhodná otázka. Od toho času sa veľa zmenilo. Keby mi niekto v r. 1995 povedal, že budeme mať zákon o slobodnom prístupe k informáciám, myslel by som, že hovorí rozprávky. Ale keby mi v 2000-om roku niekto

povedal, že ešte o 12 rokov budeme mať s týmto zákonom také problémy, aké máme, tiež by som mu neveril.“

Jedna vec je písané pravidlo, druhá je spoločenská klíma, čo je prijateľné a čo je neprijateľné. Médiá nemajú mať ambíciu hrať rolu avantgardy. Rozsah informácií je taký obrovský, že médiá nebudú inovatívne v tomto smere. Môžu upozorňovať na veľké problémy a musia zmenšovať rozdiel medzi pravidlom písaným a pravidlom žitým. Keď sa mala zverejniť úroveň kriminality v regiónoch Slovenska, odpoveď policajného prezidenta bola, že kto si vezme na zodpovednosť, že sa zníži cena nehnuteľností v kriminalitou poznačených oblastiach. Mentálne bariéry sú ešte dôležitejšie než písané pravidlá. Dnešná konferencia bude mať význam, ak každú ďalšiu garnitúru donúti, aby akceptovala základné pravidlá, ktoré sú obsiahnuté v tejto koncepcii, aby akceptovala to, že verejnosť má nárok na všetko, čo z koncepcie vyplýva. Médiá nemajú nahradiť mimovládne organizácie. Nijaká koncepcia otvoreného vládnutia sama o sebe nezmení úroveň verejného života. Koncepcia môže znamenať „získané“ územie, ale to ešte nie je „ovládnuté“ územie.

V diskusii zaznelo, že médiá by mali hrať aktívnejšiu úlohu, mali by podnecovať záujem verejnosti. V médiách sa stratili mnohí investigatívni novinári, ktorí vedeli pracovať s dátami. Spravodajstvo je mimoriadne náročné povolanie, prežijú ho len najodolnejší a fluktuácia v denníkoch je pochopiteľná. Nie je ľahké dostať do novín tých najlepšie pripravených novinárov. Noviny a médiá prirodzene majú záujem o dáta, ktoré sú pre čitateľov zaujímavé alebo predstavujú nejaké ohrozenie. Ale údajov, ktoré sú pre občana podstatné, je oveľa viac, a tie nebudú médiá pokrývať.

Gabriel Šípoš poznamenal, že stále viac platí, že dobrá verejná debata sa nemusí odohrávať cez verejnoprávne médiá – dobrú verejnú diskusiu možno spustiť cez internet, aj cez komerčné médiá, možno pripraviť videá. Je to menej o RTVS a viac o tom, ako vytvárať priestor pre verejný cieľ.

NOVÉ ALEBO LEPŠIE SLUŽBY AKO PRODUKT OTVORENÉHO VLÁDNUTIA

V rámci workshopu vystúpili so svojimi prezentáciami traja rečníci: **Jamal Al-Mussawi**, Veľvyslanectvo USA, **Andrew Stott**, UK Transparency Board a **Zuzana Wienk**, Aliancia Fair-play.

Prezentácia **Jamala Al-Mussawih** z Veľvyslanectva USA sa prioritne venovala spôsobom, akými sa vláda Spojených štátov vyrovnáva so záväzkami vyplávajúcimi z Open Government Partnership. Argumentačným rámcom prístupu v USA je, že cieľom otvoreného vládnutia nie je iba zverejnenie informácií pre širokú verejnosť, ale zároveň je to nástroj na zefektívňovanie fungovania štátnej správy a šetrenie zdrojov. Konsolidácia informácií a šetrenie financií môže potom v praxi vyzerať tak, ako to prezentuje súčasný prezident USA vo videu premietanom počas prezentácie:

<http://www.whitehouse.gov/goodgovernment/actions/campaign-cut-waste>.

Ďalšie webové stránky americkej vlády prezentované Al-Mussawim, ktoré sú zaujímavé z pohľadu otvoreného vládnutia, sú:

<http://www.usaspending.gov/> – jedna z najpopulárnejších vládnych stránok slúži na informovanie o tom, na čo USA míňajú peniaze daňových poplatníkov. Tento zdroj je využívaný rovnako individuálnymi daňovými poplatníkmi, ako aj data žurnalistami a jeho úlohou je zverejňovanie kontraktov a grantov poskytovaných vládou USA.

<http://challenge.gov/> je novodobá verzia „knihy prianí a sťažností“ na webe americkej vlády, na ktorej občania zanechávajú odkazy pre vládnych úradníkov o fungovaní štátnej správy.

<https://www.whitehouse.gov/petitions> vytvára priestor pre podpísanie alebo začatie online petície, pričom tieto petície sú vnímané ako plnohodnotná náhrada „papierových“ petícií. O zdrojový kód tejto aplikácie prejavili záujem viaceré vlády OGP vrátane Slovenska a USA im ho v blízkej budúcnosti poskytnú.

V rámci prezentácie zaznel i názor, že je veľmi dôležité mať na čele podobnej zmeny človeka, ktorý ju považuje osobne za dôležitú. To je i prípad USA, kde napriek tomu, že viaceré vládne agentúry dlhšie obdobie pripravovali a vytvárali podobné webstránky a databázy, až s príchodom súčasného prezidenta Obamu sa z otvoreného vládnutia stala prierezová téma pre všetky vládne inštitúcie USA. Zároveň je dôležité, aby podobné iniciatívy boli inštitucionalizované, ako sa to stalo v USA, takže žiadna ďalšia vláda si netrúfne ich upravovať.

Andrew Stott vo svojej prezentácii (elektronicky v prílohe) nadviazal na Jamala Al-Mussawih v dôležitosti politického záväzku pre fungujúce otvorené vládnutie, čo ilustroval na príklade Veľkej Británie, kde je fakt, že otvorené dáta sú dôležité, zdieľané medzi všetkými relevantnými politickými stranami v UK a rovnako minulá labouristická vláda, ako aj súčasná vláda, sa plne hlásia k princípom otvoreného vládnutia a otvorených dát. Úlohu mimovládnych organizácií (rovnako vo Veľkej Británii, ako aj na Slovensku) vidí Stott v tom, aby vláde dôležitosť agendy otvorených dát opakovane pripomínali a nastoľovali ju ako tému.

V diskusii o praktickom využití otvorených dát vo Veľkej Británii Stott prezentoval informácie o tom, že v mnohých prípadoch sú to práve iné verejné inštitúcie, ktoré zaujímajú otvorené dáta a aplikácie

na nich založené, ku ktorým mali predtým ťažký prístup (napr. polícia zisťuje, čo sa ďalej stalo s páchatelmi, ktorých zadržali a obvinili).

Otvorené dáta tiež vytvárajú obrovský tlak na úradníkov, aby mysleli na to, či dokážu verejne obhájiť každý uskutočnený výdavok. Odkedy sa začali v UK zverejňovať informácie o verejných výdavkoch, tieto klesli o 50 percent.

Skúsenosti z Veľkej Británie ukazujú, že aplikácie analyzujúce segmenty otvorených dát môžu slúžiť na hodnotenie kvality nemocníc, na nájdenie najbezpečnejšej cyklocesty do práce (podľa mapy dopravných nehôd cyklistov), overenie, či úradníci vypínajú v noci v kanceláriách svetlo (prostredníctvom porovnania energetických potrieb v priebehu dňa), ale aj na odhalenie prípadnej diskriminácie pri poskytovaní služieb či na riešenie dier na cestách (FixMyStreet.com).

Rovnako ako v USA aj vo Veľkej Británii funguje systém elektronických petícií – tieto sú povinnosťou aj pre samosprávy. Najväčšia elektronická petícia mala doteraz viac ako 1,8 milióna podpisov.

Na základe predchádzajúcej skúsenosti vyvinuli vo Veľkej Británii princípy zverejňovania informácií:

- informácie musia obsahovať hodnotenie spokojnosti používateľov,
- všetky inštitúcie musia poskytovať informácie,
- dáta musia byť dostupné rovnako na vládnych stránkach, ako aj na stránkach tretích strán a nevyužívať prístup k dátam na sebareprezentáciu vládnych inštitúcií,
- systém informácií musí byť transparentný a prívetivý pre užívateľov.

Zuzana Wienk z Aliancie Fair-play sa vo svojej prezentácii zamerala na situáciu v oblasti aplikácie otvorených dát na Slovensku. Ako uviedla, situácia na Slovensku je v porovnaní s príkladmi z Veľkej Británie alebo USA smutná. Na začiatku chýbalo na Slovensku medzi úradníkmi porozumenie tomu, na čo sú užitočné „neprehľadné tabuľky s tisícmi nezrozumiteľných údajov“. Rovnaké neporozumenie bolo aj v rozdiel medzi prístupom k informáciám prostredníctvom zákona a otvorenými dátami.

Odpoveďou je aplikácia www.znasichdani.sk, s ktoru AFP vyhrala celoeurópsku súťaž v aplikácii otvorených dát. S jej pomocou sa dá zistiť, koľko získali konkrétni ľudia alebo firmy z verejných prostriedkov. Táto aplikácia beží vďaka dvom verejne prístupným datasetom – obchodnému registru a obchodnému vestníku. Keďže však dáta v týchto systémoch nie sú otvorené (poskytnuté v spracovateľnom formáte), je potrebné vytvárať dodatočný softvér, ktorý rekóduje dáta do štandardných formátov, ktoré sa dajú ďalej využívať. To je síce v súčasnosti možné, ale ak by tento typ spracovateľných dát poskytoval priamo štát, stálo by to menej peňazí a vznikol by priestor na podstatne viac týchto aplikácií.

Centrálny register zmlúv, ktorý súčasná vláda zaviedla, je výborný prvý krok, ale v súčasnej podobe neumožňuje vyhľadávanie v zmluvách a poskytuje iba ich rozdelenie podľa ministerstiev a jednoduché informácie o uzatvorených zmluvách, pričom plný text zmlúv je iba v prílohách vo formáte PDF, ktorý je nutné otvoriť a celý prečítať.

Príkladom, ako Centrálny register spracovať do prívetivejšej formy, je aplikácia Aliancie Fair-play a Transparency International Slovensko www.otvorenezmluvy.sk.

Výhrady úradov k otvoreným dátam sú, že to je komplikované, že to zvyšuje náklady a že stratia možnosť zarábať na dátach, ktoré komerčne predávajú. Zahraničné skúsenosti však ukazujú, že

otvorené dáta vôbec nie sú drahé a že štátna správa by v konečnom dôsledku ušetrila, lebo by nemusela platiť právnikov, ktorí odpovedajú na žiadosti podľa zákona o prístupe k informáciám. Navyše samotná štátna správa môže ľahšie získať údaje o iných inštitúciách v štátnej správe.

Záverečnou myšlienkou prezentácie bolo, že poskytovanie a spracovanie otvorených dát by malo fungovať ako partnerstvo medzi mimovládnyimi organizáciami a úradmi, ktoré v konečnom dôsledku majú slúžiť občanovi, ktorý si následne začne viac vážiť verejné inštitúcie za to, že poskytujú kvalitné informácie.

Následná diskusia v pléne sa dotýkala týchto oblastí:

- ako zapojiť do otvoreného vládnutia a poskytovania otvorených dát aj subjekty samosprávy, ktoré sú napr. v oblasti zdravotníctva dôležitými hráčmi pri zriaďovaní a manažovaní zdravotníckych organizácií
- aplikácia www.znasichdani.sk zatiaľ zobrazuje iba informácie z vestníka verejného obstarávania, ale zámerom Aliancie Fair-play je rozšíriť ju aj na čerpanie dotácií a vtedy je relevantné pripojiť aj ďalšie registre (živnostníci, nadácie a občianske združenia a pod.) – zatiaľ to nie je možné aj preto, že v zverejnených dátach chýba jasný identifikátor (napr. IČO) v prípade, že sa názvy organizácie/firmy uvádzajú rôzne.

KONCEPCIA ROZVOJA OBČIANSKEJ SPOLOČNOSTI NA SLOVENSKU

VÝZVY ROZVOJA OBČIANSKEJ SPOLOČNOSTI NA SLOVENSKU

Na úvod druhého dňa konferencie splnomocnenec vlády SR pre rozvoj občianskej spoločnosti **Filip Vagač** vo svojom bilancujúcom vstupe opísal kroky, ktoré za posledný rok uskutočnil pri vypracovaní Konceptie rozvoja OS: zadanie spracovania podkladových výskumných štúdií o stave a trendoch vo vývoji občianskej spoločnosti na Slovensku, verejné diskusie k týmto odborným výstupom a prijatie samotnej Konceptie vládou SR. Rovnako dôležitý bol priebežný dialóg so všetkými predstaviteľmi tretieho sektora, ktorí oň prejavili záujem, či už na obnovenej Stupavskej konferencii, na verejných stretnutiach a napokon aj na tejto konferencii.

Za posledný rok sa podarilo niekoľko podstatných zmien v podmienkach pre fungovanie neziskových organizácií. Dôležité bolo aj zvýšenie asignačnej dane na tri percentá v prípade fyzických osôb – dobrovoľníkov a udržanie 1,5 % asignačnej dane pre právnické osoby.

Koncepciu tvoria tri základné časti – úprava spolupráce so štátom, podpora aktívnych občanov a podpora verejnej diskusie. Spolupráca so štátom sa týka hlavne tých organizácií, ktoré chcú pomôcť pri zabezpečovaní základných funkcií štátu - efektívnym a kvalitným spôsobom. Podpora aktívnych občanov sa sústreďuje na rozširovanie priestoru, v ktorom môžu rozvíjať svoju aktivitu. Sústreďuje sa na podporu a ocenenie zo strany štátu, ktorý si aktívneho občana váži a cení si jeho zapojenie a inovácie, ktoré prináša do riešenia vážnych či už sociálnych, alebo iných problémov. Posledná oblasť sa sústreďuje na verejnú diskusiu, ktorá v mnohých oblastiach na Slovensku chýba. Vo vážnych otázkach, ktoré stoja nielen pred občianskou spoločnosťou neprebíha ani základné zvažovanie pre a proti, nehľadajú sa rozličné alternatívy a vo veľmi malej miere sú ponúkané spôsoby, ako si z týchto riešení vyberať, ako dospieť k spoločenskému konsenzu a ako nájsť podporu pre najlepšie riešenia. Do návrhu Konceptie bolo zapracovaných viac ako 250 pripomienok. Samozrejme, že by sa zišlo mať pri jej príprave viac času, ale dôležité je, že dokument existuje a aj keď ho čakajú možné zmeny, ide o významný prvý krok.

Splnomocnenec naznačil dôležité výzvy, ktoré podľa neho stoja pred občianskou spoločnosťou. Prvou je samotná podstata zastupiteľskej demokracie. V súčasnosti v spoločnosti prebieha ohnivá diskusia, či ísť cestou priamej demokracie alebo zostať pri zastupiteľskej demokracii. „Gorily“ a „Sasanky“ opätovne prinášajú tému priameho vstupovania do verejného rozhodovania a kontroly, ale nezdá sa, že by malo dôjsť k zrušeniu parlamentu alebo ďalších zastupiteľským prvkov. Odráža sa to aj na diskusiách o tom, či chceme zastupovanie platformami alebo inými štruktúrami. *„Chápem, že po skúsenostiach s Grémiom (tretieho sektora - pozn. redaktora) sú ľudia veľmi opatrní. Avšak večná diskusia o tom, kto má byť garantom, že všetci relevantní hráči sedia okolo stola – či to je úloha štátu alebo úloha občianskej spoločnosti – nikomu neprospieva. Je to lacná výhovorka, ktorá sa používa vo vhodných chvíľach, či už na jednej alebo druhej strane. Treba si stanoviť základné štruktúry, ktoré budú rešpektovať pravidlá zastupiteľskej demokracie a budú súčasne dostatočne otvorené pre ďalších aktívnych hráčov.“*

Druhá výzva sa týka partnerstva. Ak chceme byť partnermi, tak potrebujeme byť rovnocenní, potrebujeme byť oprávnené hrdí. *„Ako zostať na jednej strane partnermi a na druhej žiadať financovanie? Treba mať pomenované, čo vkladáme do partnerstva bez ohľadu na financovanie*

z druhej strany. Čo vieme preukázať, aké tvrdé dáta máme, čo nie je len otázkou pocitov. Musíme ukázať, že vieme dávať záruky za kvalitu, ktorú ponúkame, že vieme byť dôveryhodným partnerom, ktorý dodrží svoje záväzky.“

Splnomocnenec svoj vstup skončil biblickým prirovnaním o zasiatych semienkach. *„Tomuto tímu a predstaviteľom tretieho sektora sa ich za posledný rok podarilo zasadiť niekoľko. Čo z nich vyrastie už možno nie je v rukách splnomocnenca. Ale pevne verím, že ostanú zasadené a v pravú chvíľu z nich vyrastie bohatá úroda. Čo sa bude diať so zasiatym poľom závisí od spoločnej práce nás všetkých. V tejto práci budem s vami rád pokračovať, nech je to už z ktorejkoľvek strany rieky...“*

Po prejave splnomocnenca nasledovala panelová diskusia v obsadení: **Martin Bútora**, Inštitút pre verejné otázky (IVO), **Boris Strečanský**, Centrum pre filantropiu (CpF) a **Martin Potůček**, Centrum pro sociální a ekonomické strategie a Masarykova Universita v Brne.

Martin Bútora hovoril o viacerých rovinách demokracie na Slovensku (pekne je to vidieť na starých fotkách napríklad z demonštrácií k slobodnému zákonu o prístupe k informáciám) – zastupiteľská demokracia, úroveň záujmov jednotlivých občianskych organizácií, ale aj jednotlivých občanov. Tretí sektor je nesmierne pestrofarebný, z prehľadu Súhrnných správ IVO pekne vidieť históriu rozvoja občianskej spoločnosti na Slovensku.

V štúdiách, ktoré sa spracovali k trendom a k stavu občianskej spoločnosti na Slovensku je množstvo pestrých údajov. Treťo-sektorové organizácie už z hľadiska registrácie prekročili 40 000, ale z hľadiska svojho zamerania sa veľmi rôznia. Bývajú nositeľmi zmeny v spoločnosti, rozvíjajú étos dobrovoľníctva, prinášajú expertízu, prispievajú k rozvoju know-how, rozvíjajú vnútro-sektorové a medzi-sektorové partnerstvá, častokrát sú silné v inováciách, tam, kde sa očakávajú flexibilné postupy. Avšak akokoľvek dobre sú zabehané, štandardizované a kvalifikované služby poskytované tretím sektorom, ich udržateľnosť je otázna. Neexistuje kolektívne udržiavaný súbor skúseností, ktorý sa opakovane využíva, nemôžeme sa spoľahnúť, že aj dobré služby a partnerstvá sa udržia. Mechanizmy štandardizácie a udržania týchto služieb sú veľmi slabé. V prípade advokačných organizácií, watch-dogov, ľudskoprávnach organizácií je situácia ešte komplikovanejšia. Často pretrvávajú paralelné pôsobenie organizácií, nie je to zabudované ako systém. Občianska participácia je v pohybe a nedá sa povedať, že by sa okruh aktívnych občanov, ktorí sa zapájajú, rozšíril, skôr sa zužuje. Možno sa prejavuje utlmujúci účinok zabúdania a pocitu, že ako spoločnosť „sme za vodou“, netreba sa do toho až tak vkladať. Ambiciózni a sebavedomí mladí ľudia siahajú aj po inej kariére v zahraničí. Trend nie je nezvratný, videli sme aktivizáciu občanov pred voľbami aj v súvislosti s protestmi v súvislosti s Gorilou.

Vidíme sedem pozitívnych tendencií v oblasti participácie a fungovania MNO a rovnako 7 rizík alebo ohrození. Pozitíva: 1/ zvýšená participácia v oblasti komunitného rozvoja; 2/ zvýšené formy mestského aktivizmu; 3/ príslušníci rôznych profesií sa angažujú aj v prospech verejného záujmu (napr. mladí architekti); 4/ zvýšené aktivity v sociálnej oblasti – často aj plátanie dier v službách, ktoré štát zanedbal; 5/ formálne aj neformálne dobrovoľníctvo – čísla sú povzbudivé, sledujeme narastanie verejnej podpory dobrovoľníctva a darcovstva; 6/ verejné pripomienky a 7/ internetový aktivizmus.

Musíme hovoriť aj o problematických tendenciách: 1/ nárast a sebaorganizácia vyznavačov netolerancie; 2/ v spoločnosti takmer absentuje rómsky hlas; 3/ spolupráca štátu a MNO je poznačená formalizmom, MNO pri prizývaní, ale nerešpektované; 4/ fragmentácia občianskych

iniciatív, tretí sektor vystupuje ako celok len v prípadoch defenzívy, nie ofenzívy; 5/ podfinancovanie MNO zo strany štátu, ale aj slabšia podpora zo strany domácich donorov a filantropov, zápasí sa o nastavenie eurofondov; 6/ riziko znižovania nezávislosti niektorých MNO, keď sa namiesto vlastnej misie orientujú na predstavy a požiadavky donorov a napokon 7/ kríza – zatiaľ sa kríza berie menej ako príležitosť.

Kde stojí za to vložiť energiu:

1/ Aréna, ktorá súvisí s posilňovaním vzdelávania, prípravou, podporou participačných schopností občanov, aby vedeli docieľať, čo chcú.

2/ Akumulácia sociálneho kapitálu.

3/ Konzumenti a prozumenti – ako sa občania môžu využiť ako poskytovatelia služieb (seniori, ženy, mladí nezamestnaní).

4/ Vzdelávanie – výchova k občianstvu, zapájanie občanov na EU úrovni.

5/ Deliberácia – rozšírenie nástrojov verejnej diskusie, verejné fóra, putovné debatné kluby, rozličné formy verejnej diskusie.

Boris Strečanský vo svojom vstupe pomenoval výzvy, pred ktorými stojí občianska spoločnosť na Slovensku. Vychádza z toho, že je potrebné pomenovať, kde sa nachádzame. Je naozaj občianska spoločnosť na Slovensku na lopatkách, ako tvrdí Michal Hvorecký, keďže si nechala „ukradnúť“ pravdu a moc si robí čo chce? A platí kritika, ktorá sa ozýva aj zo strany dlhodobých lídrov tretieho sektora. Dosluhujúcej vláde vytýkajú, že prispela *k zmlandraveniu tretieho sektora – „prestali sme posilňovať svaly v tlaku proti štátu“* v občianskej spoločnosti.

Podľa Michaela Edwardsa vieme rozlíšiť prinajmenšom tri rozmery, podľa ktorých ju môžeme hodnotiť: 1) asociatívny (združovací) rozmer, 2) hodnotový rozmer a 3) priestorový rozmer.

Z hľadiska **asociatívneho rozmeru**, štatistické ukazovatele hovoria, že vývoj za posledných 5 – 10 rokov je v kvantitatívnej oblasti pozitívny:

- počty združení, nadácií aneziskových organizácií rastú a narastajú tiež počty MNO, ktoré sú registrované na prijímanie 2%;
- objem poskytnutých 2% neklesol tak výrazne, ako sa očakávalo – dokonca asignácia poskytnutá od fyzických osôb začala stúpať. Celkovo sme na úrovni r. 2007 a rastie aj objem vyzbieraný vo verejných zbierkach;
- podľa štatistík rastie počet dobrovoľníkov, ako aj počet ľudí zamestnaných v neziskovkách (v roku 2000 to bolo 19 299, v roku 2007 35 891).

Aj pri asociatívnom rozmere môžeme vnímať výzvy. Je výzvou viac sa združovať? Veď na Slovensku je už viac než tridsaťtisíc združení, nadácií, neziskových organizácií a pod. Áno, je lepšie, ak bude ich počet rásť, ale musí ísť o dobrovoľné združovanie – nie účelové, či vynútené (napríklad kvôli peniazom z EÚ). V dobrovoľníctve sme na jednom z posledných miest V4. Máme nástroje (zákon o dobrovoľníctve), ale existencia samotných nástrojov nestačí.

Výzvou bude udržať jednoduchý a pružný rámec toho, že ak sa chcú ľudia združiť, štát to vezme na vedomie a nebude sa do toho príliš starať – ako sa tu opakovanie dialo v nie celkom dávnej minulosti v súvislosti s návrhom tzv. spolkového zákona. Výzvou bude presadiť do praxe (možno pri novom občianskom zákonníku), že občan je suverén, a to nie je také jednoduché, ako to znie.

Rastú nie len združenia, ktoré majú prosociálny charakter, ale aj združenia, ktoré sa niekedy označujú ako necivilizovaná spoločnosť, také čo šíria netoleranciu, ktoré smerujú proti základným ideálom dobrej spoločnosti. Ako si vytvárať vlastné mechanizmy ochrany a vlastného zdravého rozvoja je zložitá otázka aj pre štát aj pre tretí sektor.-.

Rozmer, ktorý o niečo viac rezonuje v diskurze o občianskej spoločnosti, ale aj medzi občianskou spoločnosťou je **rozmer hodnotový** – čo je dobré? Aká je dobrá spoločnosť? V týchto otázkach sme schopní veľkého vypätia – ale tiež je to vypätie len rapsodické – tu a niekedy i tam. Hodnotové spory či už v rámci občianskej spoločnosti alebo medzi intelektuálmi zvyčajne končia bez koncovky, pretože v post-modernom priestore neexistuje len jedna interpretácia, ale variácie rôznych interpretácií, ktoré sú si postavené na roveň.

Pri hodnotení hodnotového rozmeru občianskej spoločnosti sme ukotvení stále v paradigmách boja „dobra“ so „zlom“, „dobrej“ občianskej spoločnosti a dobrých MNO so „zlými“ politickými stranami či štátom, resp. korporáciami. Táto paradigma vychádza z minulej skúsenosti s komunistickým štátom. Často sa tak vytvárajú manichejské dichotómie „my a oni“, tretí sektor vs. vláda a pod., čo niekedy môže pôsobiť menej konštruktívne a paralyzujúco, ale aj naopak, mobilizujúco. Výzvou nie je len hľadanie obsahu „dobrej“ občianskej spoločnosti na Slovensku, teda tej premostujúcej, tolerantnej, pomáhajúcej cudzím, dobrovoľníckeho étosu, ale aj prekonávanie tohto bipolárneho videnia.

Tretím dôležitým rozmerom je **rozmer priestorový**. Nebolo by správne resignovať na hľadanie pravdy a dobra, bez tohto smerovania by občianska spoločnosť strácala svoj zmysel. Práve proces toho hľadania je výzva, pred ktorou stojíme. Tretí rozmer občianskej spoločnosti je rozmer deliberácie vo verejnom priestore. Občianska spoločnosť je tak priestorom, kde verejná sféra, trh a neziskovky komunikujú, interagujú a vytvárajú nové porozumenie a kvalitu seba samých. Občianskou spoločnosťou v tomto zmysle nerozumieme ani jednotlivých aktérov, ale samotný priestor, v ktorom prebieha deliberácia, verejná diskusia. V tejto verejnej diskusii sa odhaľuje, čo je verejný záujem, aké sú hodnoty. Len ak existuje táto diskusia, spoločnosť sa môže rozvíjať.

Výzvou štátu je, aby našiel svoje miesto v občianskej spoločnosti – aby nevytesňoval svojou aktivitou občiansku iniciatívu – ako sa niektorí obávajú, že zriadenie funkcie splnomocnenca je neprimeraným aktivizmom štátu. Žiť a nechať žiť – ignorancia občianskej spoločnosti, ale ani neprimeraný aktivizmus, nie sú riešením. A tiež, aby nepodľahol trendu šíriacemu sa z východu či západu – tzv. regulátornému útoku, často veľmi sofistikovanému.

Ako byť efektívnym štátom? V minulosti sme nemali skúsenosť so štátom, ktorý by sa správal vo vzťahu k občianskej spoločnosti pro-aktívne. Skôr si pamätáme, ako sa v minulosti štát správal voči občianskej spoločnosti ignorantsky a niekedy až nepriateľsky. Ak štát bude degenerovať, slabnúť a preukazovať neefektívnosť – ako sa to deje – nebude to dobrá správa pre občiansku spoločnosť. Občianska spoločnosť potrebuje silný štát, ale nie v zmysle miery zasahovania do ekonomiky, mocenskej arogancie alebo „istôt“, ale v zmysle vlády zákona, vnútornej efektívnosti a funkčnosti.

Výzvou pre štát je, ako vytvoriť fungovanie dobrého partnerstva a vhodné prostredie pre tvorbu zdrojov pre občiansku spoločnosť.

Výziev pre neziskové organizácie a tretí sektor je viacero: Ako byť naďalej iritujúcim i niekedy antagonistickým prvkom, ktorý vnáša do diskurzu dizonanciu, pestrosť i tvorivý nepokoj? Ako pri fragmentácii občianskej spoločnosti a generačných zmenách v treťom sektore konsolidovať občiansky hlas, ako byť viditeľným a konštruktívne kritickým vyvažujúcim prvkom v spomenutých partnerstvách?

Marin Potůček sa zamerail na dve otázky: vyjadril sa ku kondícii otvoreného vládnutia a situácii občianskej spoločnosti v Českej republike a k smerovaniu slovenskej občianskej spoločnosti v porovnaní so situáciou v Čechách. V ČR bol urobený pokus, aby sa ujal pojem „NGO-izmus“, našťastie sa občianska spoločnosť v Čechách snaží, aby jej snahy o partnerstvo neboli interpretované takýmito zjednodušujúcimi nálepkami. Martin Potůček v druhej polovici 90-tych rokov napísal knižku, kde sa zaoberal regulačnou úlohou štátu a občianskeho sektora. Keby ju mal napísať dnes, tak by asi písal o regulačnej úlohe štátu a občianskeho sektora a médií vzhľadom na to, akú silu majú médiá v dnešnej spoločnosti. Pozitívnym príkladom symbiotického vzťahu občianskej spoločnosti a médií medzi zelenými aktivitami a Českou verejnoprávnou televíziou je pravidelne vysielaná diskusná relácia so širokým dosahom. V slovenskom materiáli o otvorenom vládnutí chýba vymedzenie vzťahu politických strán a téma tripartity. V Českej republike je zjavné úsilie niektorých politických strán o partnerský vzťah s inštitúciami občianskej spoločnosti. Tripartita je svojím spôsobom inštitucionálny rámec, v ktorom dochádza ku skvalitňovaniu podoby vládnutia. Ešte možno najdôležitejšou témou je spolupráca neziskového sektora a vlády v obrane verejného priestoru pred „zdivočelým kapitálom“. Je to téma, ktorá už má politické zafarbenie, ale globálna kríza povedie k tomu, že aj v tejto téme bude priestor pre partnerskú spoluprácu.

AKO SÚ MNO PRIPRAVENÉ REAGOVAŤ NA VÝZVY SÚČASNOSTI, AKÚ ÚLOHU MAJÚ ZOHRÁVAŤ AKTÍVNI OBČANIA A ČO SÚ ĎALŠIE ZÁSADNÉ TÉMY POČAS EKONOMICKEJ KRÍZY?

V záverečnej časti konferencie účastníci a účastníčky mali možnosť prediskutovať niekoľko dôležitých okruhov otázok. S využitím metódy *World Café* v troch obmieňajúcich sa skupinách postupne hľadali odpovede na otázky:

- Ako zlepšiť poskytovanie služieb a spoluprácu MNO a štátu?
- Ako povzbudzovať aktívnych občanov a otvorené vládnutie? Ako stimulovať verejnú diskusiu v spoločnosti?
- Ako to robiť úplne inak?

Tento zápis zachytáva časť z toho, čo zaznelo a zachovalo sa zapísané na flipchart papieroch. Zápis odráža názory zúčastnených.

AKO ZLEPŠIŤ POSKYTOVANIE SLUŽIEB A SPOLUPRÁCU MNO A ŠTÁTU?

1. Vzťah štátu a MNO – doterajšia pestrá skúsenosť Slovenska

Oblasť sociálnych služieb:

- Štát postupne začína v oblasti poskytovania sociálnych služieb, poskytovania sociálno-právnej ochrany detí a sociálnej kurately presúvať časť svojich kompetencií aj na MNO – z čisto ekonomických dôvodov (teda MNO dokážu poskytnúť rovnako kvalitné služby za nižšie ceny).
- Zákon 448/2008 znevýhodňoval neverejných poskytovateľov sociálnych služieb, momentálne je to už zmiernené tzv. malou novelou, teda príspevok štátu na prevádzku je daný zákonom (hoci tento príspevok nepokryje celkové náklady).

Oblasť vzdelávania:

- Na rozdiel od oblasti sociálnych služieb zatiaľ neboli MNO prizvané do žiadnych projektov, hoci v oblasti školstva fungujú tiež MNO, ktoré sú už 20 rokov nositeľmi inovačných programov na školách.
- Funguje tu monopol Metodicko-pedagogického centra.
- Otázka cenotvorby – v oblasti vzdelávania sú MNO pre štát príliš „drahé“, pretože štát vidí honorár pre lektorov nie ako cenu práce, ale ako čistú mzdu; nezohľadňuje vedľajšie náklady, ktoré vznikajú napríklad tým, že v neverejných organizáciách do ceny musí byť zarátané aj samotné vzdelávanie lektorov, prevádzkové náklady organizácie, atď.

Oblasť životného prostredia:

- Napríklad zbieranie informácií o životnom prostredí alebo starostlivosť o životné prostredie je efektívnejšie, ak to robia MNO, ako keby si mal štát túto službu od niekoho objednať a zaplatiť, keďže MNO vedia zapojiť aj dobrovoľníkov – toto platí aj v ostatných oblastiach.

- Prečo sa však štát často rozhoduje túto možnosť nevyužívať, dokonca vytvára umelé prekážky, ktoré tejto spolupráci zabraňujú?
 - 1) otázka zdrojov – štátne inštitúcie si zachovávajú svoj monopol a zdroje zostanú v štáte
 - 2) sú aj oblasti, v ktorých je nutné, aby si štát zachoval rozhodovacie právomoci, resp. výkonnú moc, len treba tieto oblasti presne definovať
- Šírenie environmentálnej osvetly nedokáže zabezpečiť štát, resp. MŽP SR, nedokáže ju zabezpečiť na území celého Slovenska, na rozdiel od MNO, ktoré sú v tomto veľmi flexibilné – zariadenia štátu sa v tomto ukázali ako nadbytočné a zrušili ich.

2. Ideálne služby občanom z rôznych perspektív

- 1) Partnerský vzťah štátu a MNO
 - 2) Transparentnosť v nastavení podmienok, v rámci ktorých sa majú MNO pohybovať
 - 3) MNO zároveň musí robiť lepšie vyúčtovanie
- Štát by mal nastaviť jasné legislatívne prostredie a určitou vysvetľovacou kampaňou by ho sprostredkoval aktérom, aby vedeli, v akých rámcoch sa majú pohybovať.
 - MNO by mali byť natoľko seriózne, aby v štátom vytvorených rámcoch využívali tieto možnosti.
 - Vynechať VÚC – problém je v tom, že akreditáciu dáva štát, ale dotáciu dáva VÚC. Treba zosúladiť uskutočnenú decentralizáciu.
 - Ideálny stav: ak sa klient nemusí zaoberať tým, či službu poskytuje štát alebo MNO a existuje rovnaké nastavenie pre verejného aj neverejného poskytovateľa.
 - Nastaviť pravidlá financovania služieb. Problémom je, že MNO podpisuje zmluvy na 1 rok – do konca kalendárneho roka musí všetko vyúčtovať a prax je taká, že prvé mesiace v roku si financuje z vlastného vrecka, lebo ešte nie sú podpísané zmluvy. V takto nastavených pravidlách sa MNO nevie rozvíjať. Požiadavka 3-ročného cyklu financovania (ako je robený aj štátny rozpočet).
 - V oblasti horských záchranných služieb, ale aj v ostatných oblastiach – nie sú definované jednotné pravidlá.
 - Je potrebná štandardizácia služieb (napr. poskytovaných VÚC – zatiaľ rôzne VÚC poskytujú rôzne služby) a zadefinovanie podmienok pre poskytovanie služieb. Proces definovania štandardov a podmienok by mal byť inkluzívny so zapojením poskytovateľov aj z radov MNO.
 - Následne treba vytvoriť priestor pre kontrolu a dodržiavanie kvality poskytovaných služieb.
 - Decentralizácia ako dvojsečná zbraň:

- Na jednej strane nerovnaká kvalita v rôznych VÚC; VÚC by mala prebrať zodpovednosť za kvalitu poskytovaných služieb v regióne.
- Na druhej strane mohli vzniknúť zariadenia aj na druhom konci republiky, teda VÚC zohľadnili regionálne požiadavky.
- Ak organizácia funguje len v rámci jednej VÚC, je decentralizácia výhodou, ale ak funguje v rámci viacerých krajov, vzniká problém s komunikáciou a decentralizácia sa stáva nevýhodnou.

3. Zájmy, ktoré formujú vzťah štátu a MNO

- MNO môžu ponúknuť odborníkov na kontrolu poskytovaných služieb; poskytnúť nezávislý pohľad odborníka zvonka, ktorý by videl potenciál pre úspory.
- Udržiavanie status quo kvôli osobnému prospechu úzkej skupiny jednotlivcov z MV SR.
- Zariadenia verejných poskytovateľov sociálnych služieb majú veľkú snahu byť zachované aj napriek neefektívnosti, lebo je to pre určitú silnú skupinu ľudí veľmi výhodné (moc, istota riaditeľov, atď.) – spomaľuje to vytváranie komunitných služieb.
- Aký typ zájmu by sa dokázal proti tomuto postaviť? Hlas klientov, rodiny.
- V oblasti vzdelávania sa podobné služby ešte vôbec neposkytujú, je v tomto o krok pozadu:
 - 1) chýba riadenie procesu zmeny,
 - 2) chýba občianska angažovanosť a statočnosť úradníkov,
 - 3) chýba spoločná platforma na diskutovanie a vyjednávanie podmienok fungovania.
- V oblasti sociálnych služieb je problém s cenotvorbou, lebo do cien si verejní poskytovatelia nezahrňajú všetky faktory a ceny potom nie sú porovnateľné s neverejnými poskytovateľmi.

Médiá a marketing:

- Chýba marketing 3. sektora – v médiách nezaznievajú príklady dobrej praxe.
 - Celej situácii veľmi pomáhajú medzinárodné dohovory – tlak zvonka.
 - Mäkké metódy boli už vyčerpané – ale ani tlakom na štát a regióny sa nepodarilo veľa dosiahnuť.
- MNO sa nestíhajú venovať marketingu, ak chcú prežiť.

4. Bezprostredná budúcnosť

- V oblasti záchranných systémov – treba zmeniť legislatívu prijatú v roku 2002 a vytvoriť nový integrovaný záchranný systém; návrat k stavu pred rokom 2002.

- Treba posilniť právomoc splnomocnenca vlády SR pre rozvoj občianskej spoločnosti a zabezpečiť odborné diskusie.
- Opendata webová stránka by nemala byť len niečo formálne, ale mala by byť reálne použiteľná.
- Aby pokračovala kontinuita vládnutia, a aby bola realizovaná *Koncepcia rozvoja občianskej spoločnosti*.
- Diverzifikovať zdroje na poskytovanie služieb v školstve (za spoločne dohodnutých podmienok), teda zrušiť monopol Metodicko-pedagogických centier.
- V oblasti sociálnych služieb, ale aj v ostatných:
 - zaviesť nové, jasné financovanie,
 - odstrániť rozdiel vo financovaní verejných a neverejných poskytovateľov,
 - zaviesť nezávislý kontrolný orgán.
- Odstrániť nerealistické a prísne časové limity pre reformy a zmeny.
- Zákon o štátnej službe – treba vytvoriť nový, funkčný zákon a predovšetkým treba zaviesť definitívu a nastaviť podmienky pre štátnych zamestnancov.
- V prípade defraudácie, korupcie, netransparentnosti, atď., by nemala byť snaha o celoplošné potrestanie, ale o riešenie konkrétneho prípadu a vyvodenie dôsledkov; to isté aj v prípade MNO – treba zabrániť zovšeobecňovaniu zlých príkladov práce MNO (najmä v médiách).
- Zachovať asignáciu 2%.
- Vybudovať podnikateľskú filantropiu.

AKO POVZBUDZOVAŤ AKTÍVNYCH OBČANOV A OTVORENÉ VLÁDNUTIE? AKO STIMULOVAŤ VEREJNÚ DISKUSIU V SPOLOČNOSTI?

1. Zmapovanie situácie

*Ako vnímate situáciu v oblasti verejnej diskusie a aktivizácie občanov na Slovensku; aké **významné míľniky** alebo **pozitívne príklady** viete pomenovať vrátane zmien, ktoré vyvolali?*

Príklady dobrých praxí v aktivizácii občanov:

- Informačné dni vidieka SR venujúce sa téme rozvoja cestovného ruchu. Majú opakovane pozitívnu odozvu z MNO, chýba však angažovanosť verejnej správy.

- Kauza búrania PKO, Pezinok – skládka, vznik KC Dunaj, premenovanie mosta SNP.
- Kauza lúky na Kráľovej hore v Bratislave – lokálna aktivizácia s akýmsi lavínovým efektom nabaľovania angažovaných ľudí..
- Participatívny rozpočet (OZ Utopia) – zapojenie občanov do rozhodovania o problémoch mesta: deliberácia, rozdelenie zdrojov podľa predstáv občanov (Bratislava, Ružomberok).
- Otvorenie verejnej diskusie o korupcii v politike (protesty Gorila).
- Občania versus investori v kauze výškových budov (nelegálna výstavba) v Banskej Bystrici
- Zákon o súdnej rade umožnil prístup verejnosti – tá to nevyužíva.
- Diskusia o koncepcii občianskej spoločnosti.
- Cyklokoalícia, viac komunitných tém, vstup nových médií (rôzne kampane, kauzy).

Negatívne skúsenosti:

- Ľudia sú skôr „proti niečomu“ ak sú ohrození; trochu menej „za niečo“.
- Asertívnosť – ľudia ešte stále majú pocit, že nič nezmôžu na úradoch.
- Absentuje verejná diskusia o vidieku (vidiecky parlament).
- V rámci verejnej diskusie prevláda pesimizmus a negativizmus.
- Slabá schopnosť diskutovať, vyjadriť vlastný názor, nebáť sa - zmena sa musí diať už v školách (viac diskusie, rétorika...).
- Neznalosť zákonov vedúca k nejasnostiam, či je občianska angažovanosť v konkrétnom prípade oprávnená a vhodná.

2. Budúcnosť

Ako by mala verejná diskusia a aktivizácia občanov ideálne vyzerat'?

*Čo ich môže v blízkej budúcnosti **ovplyvňovať** (súčasné trendy), čo ich môže **stimulovať** a čo im **brániť** (legislatíva, inštitucionálne prostredie, iné)?*

- Na verejné diskusie o rôznych témach možno využiť výročia.
- Je potrebné využívať rôzne formy spolupráce, participácie, vytvárania tlaku a zdieľania skúseností, najmä prepojenie s novými médiami
- Potenciál existuje najmä v blogeroch, fórach; ale nevyužitý zdroj pre potenciovanie verejných diskusií a občianskych aktivít sú aj v rámci samosprávy, škôl...
- Existuje možnosť kontrolovať uplatňovanie etických kódexov (napr. etický kódex poslanca); vyvstáva však otázka, nakoľko je to v praxi použiteľné?

- Väčšiu odozvu majú veci, ktoré sa ľudí bezprostredne týkajú (pri dome, na sídlisku, v práci, lokálna úroveň). Napr. dobrovoľníctvo – verejná diskusia, veľká aktivizácia. Týmto témam sa treba prioritne venuvať pri vťahovaní občanov do verejných aktivít.
- Potreba zakotviť fungujúce dobré praxe, aby sa situácia po zmene ľudí v úradníckych pozíciách nevrátila na bod 0.
- Potrebujeme viac kritického myslenia, z minulosti však nemáme vybudované zručnosti a situácia sa iba pomaly zlepšuje.
- Účastníci by uvítali aj proaktívnejší prístup štátnej a verejnej správy k aktivizácii občanov prostredníctvom vytvárania bližšieho **kontaktu obcí s obyvateľmi, verejnými diskusiami** a pod.
- **Komunitné centrá** by sa okrem svojej súčasnej funkcie mohli stať aj informačnými miestami, priestormi na verejnú diskusiu. Okrem toho by sa na lokálnej úrovni mali podstatne viac využívať miestne médiá.
- Možnosťou, ako aktivovať ľudí, sú aj tzv. „**samoaktivačné**“ práce – spoločné aktivity, napr. pikniky, ktoré budujú komunitu a angažujú obyvateľov.

Bariéry:

- V elektronickej podobe pri veľkom počte diskutujúcich neprehľadné výstupy, diskusia iba na internete / papieri nestačí.
- Ak je veľká skupina, je veľmi ťažké vytiahnuť tie najdôležitejšie veci.
- Protesty Gorila boli živelné; ak sa nestanovia ciele, stráca sa podpora verejnosti.

3. Stratégie a nositelia zmien – aktívni občania

Akú úlohu má zohrávať občianska spoločnosť a mimovládny sektor pri „strážení“ otvorenosti vládnutia na Slovensku? Aké nástroje má sektor k dispozícii na udržanie už získaných možností a ich rozšírenie?

- MVO majú slúžiť ako most medzi občanmi a vládou.
- **Watchdogový monitoring.** V súčasnosti zo strany MVO chýba systematická spätná väzba, treba formovať spätnú väzbu voči verejnej politike. Watchdogové aktivity, social watch, vzdelávanie aj neaktívnych obyvateľov – aktivity vznikajúce zdola, aby sa politiky elitársky neuzatvárali.
- Vyprofilovať si tému a snažiť sa ju prinášať do **verejného diskurzu**.
- Podporovať **združenia** s líderskou rolou, bez lídrov verejný tlak slabne.
- Dôležitou témou pre najbližšie obdobie je podľa účastníkov aj transparentnosť v súdnictve, boj proti korupcii v politike a spoločnosti; dôležitá je pretrvávajúca **verejná diskusia** o týchto témach.

- **Inšpirácie** zo zahraničia sú dôležité; na Slovensku potrebujeme hovoriť veľa o pozitívnych príkladoch uplatniteľných v našich podmienkach.
- Podstatná je aj intenzívnejšia **medializácia** tém, ktoré rezonujú v občianskej spoločnosti – nielen jednorazové kauzy, ale aj dlhodobejšie sledovanie tém médiami. .

4. Stratégie a nositelia zmien – verejná diskusia

Kto by mal byť nositeľom zmien pri rozvíjaní verejnej diskusie? Akú rolu tu majú zohrať občianske iniciatívy či mimovládne organizácie, kto môže byť ich spojencom? Aké stratégie presadzovania by boli najefektívnejšie, aké kroky treba prioritne spraviť?

- Účastníci sa zhodli na tom, že nositeľmi zmien pri rozvoji verejnej diskusie by mali byť MVO a verejný sektor v spolupráci.
- Spojencami v tejto snahe by mali byť poslanci (miestna samospráva, VÚC), parlament (poslanci NR SR), výbory NR SR – napr. prostredníctvom **hiringov** s účasťou MVO a vlády (úradníci, odbor legislatívci).
- Diskutujúci sa zhodli na potrebe zachovania **Výboru pre MVO pri Úrade vlády** a jeho úlohu vidia v prinášaní témy do verejnej diskusie.
- Dôležitú rolu môže do budúcnosti hrať **hromadná elektronická pripomienka** (vláda) 15 000 podpisov /30dní (tak, ako je navrhnutá v dokumentoch Úradu splnomocnenca). Diskutujúci odporúčajú pri technickej realizácii spoluprácu s providerom CHANGENET, ktorý má expertízu v tejto oblasti. Zároveň je potrebné vytvárať verejný tlak na implementáciu tohto nástroja a reálne uvedenie do života.
- Ďalšou formou zapojenia sa do verejných diskusií je organizovanie **verejných diskusií**, v ktorých je však žiaduce angažovanie skúsených **facilitátorov** – využívanie profesionálnych metód a nástrojov, aby z diskusie vznikali jasné závery.

AKO TO ROBIŤ ÚPLNE INAK ?

Cieľom diskusie v tejto časti workshopu bolo dať priestor všetkým hlasom, ktoré sú nespokojné so súčasným vývojom, no nemajú konkrétnu predstavu, ako by bolo možné iným spôsobom postupovať v hľadaní dialógu a spolupráce, ako inak usporiadať vzťahy medzi inštitúciami a sektormi v spoločnosti. Účastníkov sme vyzvali aby sa nebáli byť aj kritickí, a aby sa vo svojich úvahách pokúsili o voľný brainstorming, neohraničovali sa súčasným usporiadaním vzťahov.

1. Sny a realita – ako je podľa vašich skúseností vnímaný rozdiel medzi predstavami občanov o vývoji pri spoločenských zmenách pred dvadsiatich rokov a súčasnou realitou?

Komentáre sa najčastejšie týkali týchto javov:

- Účastníci sa vo svojom okolí stretávajú s nízkou životnou úrovňou, vysokou nezamestnanosťou, nezamestnanosťou mladých, pozorujú nepriaznivé podmienky pre poctivé podnikanie (arogancia štátu, ktorý nechce byť partnerom občana, byrokracia, vysoké nájom a pod.) „...Priamo nepocítujeme dôsledky vládnutia na kvalitu života obyčajných, prostých ľudí.“ „Mala som očakávania, že bude zrušené rovnostárske odmeňovanie, že sa bude odmeňovať na základe poctivej, dobre odvedenej práce a nie príslušnosti k ideológii, to sa mi však nespĺnilo“...„Vytvorili sa nové súbory pravidiel fungovania podľa idealistického konceptu, ale nefungujú, nefunguje štátna správa, súdnictvo, ľudia nie sú si rovní pred súdom.“...„Cena práce nie je rovná, iná je v Stropkove, iná v Bratislave.“
- Ľudia by nemuseli žiadať o zmenu režimu – stačilo by, ak by sa presadilo uplatnenie tých zákonných možností, regulatívnych opatrení a postupov, ktoré tu už existujú. Občianska spoločnosť nemá byť v protiklade a pôsobiť proti štátnej moci. Štát a občianska spoločnosť majú byť priateľmi a spolupracovať.
- Súčasný systém núti k atomizácii spoločnosti, každý pozerá na seba, na svoje potreby, neexistuje verejné, spoločné dobro.
- Došlo k neporozumeniu revolučnej zmeny na úrovni jednotlivca, jeho osobnosti, neporozumenie, čo znamenalo získať slobodu, aké to dáva možnosti, ale i záväzky, povinnosti.
- Kauza „Gorila“ poukázala na dlhodobú krízu osobností, pretrvávajúce psychické napätie, neistotu, frustráciu obyvateľov a nastal zlom (Verejnosť jasne povedala: „nechceme tu korupciu, vadí nám to“. A na tom môžeme stavať ako na určitej vízii.).
- Kríza histórie národa (je potrebné vrátiť sa späť do vlastnej minulosti, uznať kultúru, osobnosti, odborníkov minulosti; vytvoriť, oceniť a integrovať vlastnú históriu národa, vyvolať záujem mladých o minulosť (tí nemajú pozitívne vzory a nevážia si osobnosti z minulosti, obyvatelia SR nie sú hrdí na nič); Kríza autorít; Našimi vzormi, autoritami sú potom takí lídri ako Putin, Clinton, atď.
- Nutnosť oddelenia politiky od štátnej správy (každá vláda si mení svojich úradníkov; napr. po každých voľbách sa mení riaditeľ knižnice – čo je choré).

2. Zmena očakávaní od občianskej spoločnosti – predstavy účastníkov o inom fungovaní občianskej spoločnosti smerovali k týmto pozorovaniam a návrhom:

- Zvážiť pokus obnoviť starosvetské tradície vzdelávania na spôsob ľudových univerzít, sebazvedľovanie ako nástroj zlepšenia sociálneho prostredia.
- Diverzifikovať spoločnosť na rôzne skupiny – nechať ich diskutovať o veciach verejných. Čím viac nástrojov a možného priestoru pre verejnú diskusiu sa používa, tým je väčšia šanca urobiť tieto nástroje funkčnými. Sústreďenie sa na participatívnu demokraciu, nevyhnutnosť zavádzať proces deliberácie, sústrediť sa na výber v téme vzdelaných a schopných jednotlivcov a ich tréning moderovania, facilitovania.
- Je nutné zvyšovať právne povedomie občanov, pomáhať im v ich právnych záležitostiach – napr. viac bezplatných právnych poradní a povinnosť advokátov nejaké hodiny pracovať zdarma pre občanov. Občania majú poznať, na čo majú nárok (napr. vzdelanie a školstvo, za ktoré je štát zodpovedný).

3. Kto sú nositelia pozitívnych zmien? (zameranie sa na tých, čo sú v menšine)

- Časť diskutérov upozornila na podceňovanie skúseností seniorov. *„Starí ľudia sú klenotom spoločnosti, majú múdrosť, a nielen praktické skúsenosti, sú zdrojom a nositeľmi pozitívnych hodnôt, ktoré môžu posúvať mladším generáciám“*... Pri zmenách to nemusia byť len mladí, ale aj stredná generácia, *„ktorá už má zabezpečené svoje rodiny a teraz môžu bojovať vyššie, na úrovni vyšších ako osobných cieľov“*.
- Dôležitým aktérom pozitívnych zmien sú skupiny miestnych a mestských aktivistov, ktorí majú kontakty. Sú viditeľní a venujú sa tomu, čo ľuďom chýba (napríklad zriadiť poradňu pre ľudí, občianske poradenstvo). Dôležité je vytváranie lokálnych možností, ktoré by pritiahli miestne elity, aby sa všetko necentralizovalo. Nie je potrebné zakladať nové a nové občianske združenia – niekedy stačia občianske iniciatívy, ktoré vzniknú za špecifickým účelom a po dosiahnutí stanoveného cieľa môžu spontánne zaniknúť. Iniciatívy musia mať viditeľné úspechy. *„Ľudia sú frustrovaní, nemajú chuť byť aktívni, keď nevidia žiadne zmeny, úspechy, vydarené akcie.“* Vynárajú sa interaktívne skupiny aktivistov (už nemusia existovať len kamenné združenia a organizácie).
- *„Je inovátorom ten, kto porušuje zákony?“* Vo vyhrotených situáciách je inovátorom odvážlivec, ktorý sa neobáva prekročiť hranice súčasného systému v boji za svoje ideály.
- Verejnoprávna TV má povinnosť byť strážcom hodnôt (napríklad vytvorenie programu pre vzdelávanie Rómov).
- Aktérmi sú nezávislí blogeri a autori (blogy, sociálne siete ako Facebook, atď.) slobodne vyjadrujú vlastné postoje, názory, komentáre, skúsenosti, ktoré môžu osloviť ďalších občanov.

4. Ako to robiť úplne inak? (námety a inšpirácie)

V poslednej časti diskusie diskutéri pomenovali inovatívne námety, spomenuli tieto:

- Ak sa situácia nezmení, vzniká nutnosť robiť zmeny zo strany 3. sektora a občanov radikálnejšie, nátlakovejšie, dôraznejšie – „nie nežné revolúcie“.
- Oveľa dôraznejšou sa má stať prax verejného vyzývania štátnych úradníkov ku konaniu (napr. 3. sektor vyzve prezidenta k vymenovaniu generálneho prokurátora).
- Systémové zmeny (zákonom upravená optimalizácia štátnej sféry, alebo zvýšenie počtu volebných miestností).
- Oddelenie MNO od štátu (nájdanie filantropických nástrojov ich financovania) ako podmienka vzniku vzťahu partnerstva a nezávislosti MNO od štátu.
- Návrat k vlastnej histórii, tradíciám, zvrátiť „kult mladosti“. Pestovať hrdosť na históriu, úctu k starším, vytvorenie historického podhubia ako riešenia, vyhnúť sa cyklu opakovania tých istých chýb.
- Nájsť reálne vymáhateľné nástroje, ktoré donútia štát načúvať občanom a 3. sektoru (zákon, médiá, petície, masové maily, chrániť slobodný internetový priestor).